

مبانی و روش‌های طراحی شهری

تألیف

سید مخلف هاشمی

پژوهشگر دکترای برنامه‌ریزی شهری

معاون تحقیقات، توسعه و برنامه‌ریزی شهرداری تهران

انتشارات طمان/هله

ناشر تخصصی معماری و شهرسازی

سرشناسه : هاشمی، مناف، ۱۳۴۶ -
 عنوان و نام پدیدآور : مبانی و روش‌های طراحی شهری/تالیف مناف هاشمی.
 مشخصات نشر : تهران: طحان : هله، ۱۳۹۰.
 مشخصات ظاهری : ۱۸۶ ص.
 شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۳۷-۵
 موضوع : شهرسازی - طرح و برنامه‌ریزی
 رده بندی کنگره : ۱۳۹۰ ۲م۲۵/۹۰۳۱NA
 رده بندی دیویی : ۴/۷۱۱
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۷۷۲۴۲

مبانی و روش‌های طراحی شهری

تألیف: سید مناف هاشمی
 ناشر: طحان
 ناشر همکار: مله
 مدیر تولید: ابوالفضل جلاغر
 چاپ: هزارنقش
 صحافی: نوین
 لیتوگرافی: آرماسا
 تویست چاپ: ایل ۱۳۹۰
 شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۹۳۲-۳۷-۵
 قیمت: ۶۵۰۰ تومان

تلفن‌های مرکز پخش انتشارات طحان: ۶۶۴-۳۱۹۱ - ۶۶۴-۳۲۰۸ - ۳۱-۰۳۱
 فاکس: ۶۶۹۶۷۰۵۹
 شماره همراه: ۰۹۱۲۱۹۸۵۶۱۷

درباره نویسنده

دکتر سید مناف هاشمی دارای مدرک «فوق لیسانس شهرسازی (گرایش طراحی و برنامه‌ریزی شهری) از دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز» و «پایان دوره (MASTER) فوق لیسانس از دانشگاه کارولینسکای سوئد» و «تأخذ Certificate از دانشگاه کارولینسکای استکهلم سوئد PHD course» است و هم اکنون «پژوهشگر دکتری رشته برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات» می‌باشد.

از اهم سوابق اجرایی و مسئولیت‌های وی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: «شهردار تنکابن در سال‌های ۷۶ الی ۸۱»، «مدیرکل دفتر برنامه و بودجه سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور در سال‌های ۸۱ الی ۸۲»، «مدیرکل بودجه و طرح‌های اقتصادی سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور پس از ادغام دو اداره کل برنامه و بودجه و طرح‌های اقتصادی طی سال‌های ۸۳ الی ۸۴»، «مدیرکل تشخیص منابع درآمدی شهرداری تهران از تاریخ ۸۵/۶/۱۲ الی ۸۵/۹/۲»، «مدیرکل تشخیص و وصل درآمد شهرداری تهران پس از ادغام دو اداره کل تشخیص منابع درآمدی و اداره کل درآمد»، «عضو و نائب رئیس هیئت مدیره موسسه دفاتر الکترونیکی شهرداری تهران»، «عضو کمیته نظام مالی شهرداری تهران»، «دبیر و عضو کمیته Rating شهرداری تهران جهت رتبه‌بندی اعتباری شهرداری تهران»، «عضو جامعه ایمن شهرداری تهران»، «رئیس هیئت مدیره شرکت ساماندهی صنایع و مشاغل شهر»، «عضو هیئت مدیره سازمان میادین میوه و تره بار»، «قائم مقام معاون خدمات شهری شهرداری تهران»، «عضو هیئت مدیره سازمان مدیریت پسماند»، «رئیس هیئت مدیره سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات»، «رئیس کمیته راهبردی دفاتر خدمات الکترونیک شهر تهران»، «نائب رئیس شورای بازنگری و اصلاح نظامات اجرایی شهرداری تهران»، «عضو شورای اداری و استخدامی شهرداری تهران»، «رئیس کمیته اصلاح ساختار شهرداری تهران»، «عضو کمیسیون بررسی لوایح شهرداری تهران»، «معاون برنامه‌ریزی و توسعه شهری شهرداری تهران».

همچنین از فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی وی می‌توان موارد زیر را برشمرد: «عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد واحد رباط کریم»، «سرمدیر فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد شهری»، «تدوین کتاب «مجموعه قوانین و مقررات مالی اداری و منابع درآمدی شهرداری‌ها و آنچه مدیران شهری باید بدانند»، «عضو جامعه مهندسين شهرساز»، «عضو جامعه مهندسين کشور»، «عضو کارشناسان رسمی دادگستری (قبولی در سال ۸۷ و در حال گذراندن مراحل کارآموزی)»، «سابقه تدریس در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قیامدشت (برنامه‌ریزی شهری)»، «رئیس کمیته درآمدی مرکز مطالعات و پژوهش شهرداری تهران»، «عضو کمیته مالی مرکز مطالعات و پژوهش شهرداری تهران»، «ارائه حداقل ۱۱ مقاله در فصلنامه‌های اقتصاد شهری، ماهنامه شهرداری‌ها و

ماهنامه دهیاری‌ها»، «متولی و پیشنهاد دهنده لایحه اصلاح منابع مالی پایدار با کمک شهرداری‌های کلانشهرهای کشور»، «مسئول پیگیری و اصلاح لایحه ارزش افزوده در جهت منابع مالی پایدار برای شهرداری‌های کشور»، «حضور و مشارکت در تهیه قانون برنامه چهارم دولت در تدوین احکام مرتبط با شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور»، «متولی و تهیه کننده برنامه ۵ ساله و یکساله سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌های کشور»، «رئیس گروه شهرسازی و معماری مدرسین شهرداری تهران».

از تقدیرنامه و جوایز ایشان در طول فعالیت‌های حرفه‌ای موارد زیر قابل ذکر است: «تقدیرنامه از UN Habitat سازمان ملل متحد در ارتباط با موفقیت در طرح جامع درآمدهای پایدار»، «تقدیرنامه از جشنواره پژوهشی طرح‌های برتر شهرداری تهران در ارتباط با طرح جامع درآمدهای پایدار»، «تقدیرنامه از جلیل شاهی دبیرکل کمیسیون یونسکو در ایران در سال ۷۷ در کارگروه مدیریت پایدار شهرداری‌های ایران»، «دریافت تقدیرنامه از وزیر کشور در جشنواره شهید رجایی سال ۸۴ به عنوان مدیرکل نمونه کشوری»، «دریافت تقدیرنامه از شهردار تهران در ارتباط با ساماندهی محور بزرگراه چمران – نواب»، «دریافت تقدیرنامه از رئیس شورای شهر تهران و رئیس شورای عالی استان‌ها»، «شهردار نمونه استان مازندران در زمان مسئولیت شهرداری تنکابن».

«طراحی شهری» یک حوزه دانشی و حرفه‌ای پویا و تحول‌یابنده است که از لحظه تولد (۱۹۶۰ میلادی) تا مرحله بلوغ خود میزان قابل توجهی از تکامل نظری و پیشرفت‌های روش شناختی را تجربه نموده است. طراحی شهری فعالیتی «میان‌رشته‌ای و گروهی» است که تماماً در برگیرنده «فرایند مسأله‌گشایی» و راه‌حل‌های فرآورده‌هایی می‌باشد که هدف آن‌ها «سازماندهی کالبدی عرصه عمومی شهر» به نحوی است که موجب ارتقاء «کیفیت عملکردی، زیست‌محیطی و تجربه‌یپاشناختی» مکان‌های شهری گردد، و از آن طریق موجب ارتقاء کیفیت زندگی انسان باشد.

«طراحی شهری» به مثابه دانش بنیادین طراحی و ساماندهی فضاهای شهری، در تلاش است تا خود را به عنوان حوزه اندیشیدگی نوینی در علم شهرسازی نمایان کند. در عین حال، باید گفت که دانش شهرسازی به واسطه میان‌رشته‌ای بودن و ارتباط تنگاتنگی که با دیگر علوم حوزه شهری دارد، از گستره و «قلمروی شناختی» فراگیری برخوردار است که در بخش‌های «بستر و زمینه»، «محتوا و ماهیت» و «روش شناسی» قابل بحث و مذاقه خواهد بود. بر این اساس، نگاه به مفهوم طراحی شهری و مقولات وابسته و پیوسته آن، منوط به درک کافی از محتوا و ماهیت و روش شناسی این علم خواهد بود.

انگیزه تدوین و گردآوری کتاب حاضر به آغاز تدریس نویسنده در دانشگاه آزاد اسلامی در رابطه با درس «مبانی و روش‌های طراحی شهری» مربوط است؛ چنانچه نویسنده اثر حاضر را بر آن داشت تا برای اولین بار به نگارش و گردآوری مطالبی چند در این رابطه و در انطباق با سرفصل دروس مصوب‌شده در این درس اقدام کند. بر این اساس، در اثر حاضر نیز بر اساس این رویکرد و با التفات به شرح درس «مبانی و روش‌های طراحی شهری»، نسبت به تالیف کتاب حاضر اقدام شده است؛ با ذکر این نکته که تمام حوزه مبانی و روش طراحی شهری در این کتاب مورد تأکید نبوده است و عنوان و محتوای فصول کتاب، تنها و تنها بر اساس شرح درس مربوطه تنظیم و تدوین شده است. در ضمن تلاش شده است که مطالب به صورت روان و شفاف، و تنها برای آگاهی پیشینی و ابتدایی دانشجویان، تالیف گردد. در پایان با قدردانی از عنایت پروردگار متعال که با بخشش سالیان عمر برای تدوین و پژوهش در حوزه شهر و مسائل شهری، حقیر را از سرچشمه بی‌زوال رحمانیت و رحیمیت خویش محظوظ داشته است؛ در کمال فروتنی و رجاء واثق استدعا دارد تا با بیان نظرات، پیشنهادات و انتقادات ارزنده حکیمانه خویش امکان چاپ و تالیف بهتر و کارآمدتر اثر را در طبع‌های آینده فراهم کنند. به امید روزی که کشور عزیز ایران در زیر سایه عنایت آقا امام زمان (عج) و در پرتوی موهبات فراگیر پروردگار، مهد و الگوی پیشرفت و توسعه همراه با فراهم‌سازی «حیات طیبه» برای شهروندان مسلمان باشد.

سید مناف هاشمی

پژوهشگر دوره دکتری برنامه‌ریزی شهری و

معاون تحقیقات، توسعه و برنامه‌ریزی شهرداری تهران

۱ روش و شیوه در طراحی شهری ۱۳

(قواعد اساسی در روش و روش شناسی، تفاوت روش و شیوه در علم و هنر، تفاوت روش و روش شناسی و شیوه در طراحی معماری و شهری)

۲ روش و فن طراحی شهری ۲۵

(تعاریف طراحی شهری، معنی و مفهوم هدف طراحی شهری)

۳ انواع سازمان‌های فضایی و الگوهای دسترسی ۳۹

(سازمان‌دهی مجموعه‌ای، نظریه‌های سازماندهی فضایی مجموعه‌ای و چند هسته‌ای، ناحیه‌ای برای زندگی؛ طرح کلرنس اشتاین، نظریه ساخت شهر، طرح رادبرن: سازماندهی عمومی، سازماندهی خطی و خصوصیات آن، نظریه توسعه طولی شهر، سازماندهی شعاعی و خصوصیات آن، نظریه‌های سازماندهی فضایی شعاعی، نظریه توسعه شعاعی (ساخت قطاعی)، سازمان‌دهی شطرنجی منظم و خصوصیات آن، بررسی گونه‌های مختلف گذربندی در طراحی شهری و محله، انواع معابر در شهر سنتی: «معابر اصلی»، «معابر فرعی»، «معابر بن بست»، «کوچه باغ‌ها»؛ نظام سلسله مراتب راه‌ها: الف- «معابر درجه یک»؛ ب- «معابر درجه ۲»؛ ج- «معابر درجه ۳»؛ د- «معابر درجه ۴»؛ تقاطع‌ها، انواع راه‌ها و دسترسی‌های درون شهری شهر مدرن: «آزاد راه»، «بزرگ‌راه»، «راه اصلی عریض»، «راه اصلی معمولی»، «راه فرعی عریض»، «راه فرعی درجه یک»، «راه فرعی درجه دو»، «راه روستایی»)

۴ روش شکل‌دهی فضاهای شهری؛ فضاهای محصور، ایستا و پویا ← ۶۳

(انواع فضاهای شهری، فضاهای بازشهری، دلایل تحول در فضاهای شهری، محصوریت: اندازه، ارتفاع چهارچوب بدنه، شکل، کف سازی، تداوم، پس زمینه بصری، ویژگی‌های معماری، مجسمه، مدل‌هایی در پایداری فضاهای شهری: الف) مدل نیازهای انسانی (مدل جان لنگ)، ب) مدل اپلیارد؛ حالت‌های ادراک انسانی، پ) مدل مؤلفه‌های مکان موسوم به مدل کانتر)

۵ قلمروی فضایی ← ۸۹

(اصول حاکم بر طراحی فضاهای شهری سنتی ایران، اصل مقیاس و تناسب، ویژگی تقارن در فضاهای شهری، اصل تباین فضایی، اصل قلمرو، اصل ترکیب (کمپوزیسیون)، ترکیب توده و فضا)

۶ طراحی شهری و تاثیر عوامل اقلیمی ← ۱۰۳

(تناسبات فضایی، خصوصیات کلی شرایط اقلیمی دشت‌های فلات، کلیات بافت شهری و روستایی اقلیم گرم و خشک، مشکلات عمده مردم نواحی گرم و خشک، عناصر ویژه مجموعه‌های شهری و روستایی در نواحی گرم و خشک: الف - «گذر»، ب - «حیات و ایوان»، ج - «ترکیب‌بندی بام گنبدی و طاق»، د - «بادگیر و ترکیب آن در بناهای مختلف شهری و روستایی»، «درخت، پوشش گیاهی و آب»، عوامل طبیعی موثر در طراحی شهری اقلیم سرد و خشک، جهت استقرار خانه، تجمیع ساختمان‌های مسکونی در طراحی شهری اقلیم سرد و خشک، شکل ساختمان، حجم ساختمان، منظرسازی و دخل و تصرف در توپوگرافی، طراحی فضای داخلی خانه، ویژگی‌های اقلیم سرد، ویژگی‌های معماری بومی مناطق سرد، انتخاب مصالح ساختمانی، تهویه طبیعی، اهداف عمده طراحی اقلیمی، کاهش اتلاف حرارت در ساختمان، کاهش تأثیر باد در اتلاف حرارت ساختمان، بهره‌گیری از انرژی خورشیدی در گرمایش ساختمان، بهره‌گیری از نوسان روزانه دمای هوا)

۷ استخوان بندی کالبدی شهر ← ۱۲۳

(«محوربندی»، وحدت شکلی، خلق نشانه شهری، ترکیب عملکردها جهت خلق وحدت فضایی، ایجاد عرصه‌های عمومی، سلسله مراتب فضایی، نقش محوری گذر پیاده، ارزش‌های کیفی و کالبدی نهفته در بافت‌های کهن، محله و باهمستان‌های شهری، «مفهوم جغرافیایی - مکانی»، «مفهوم اکولوژیکی»)

محله و باهمستان‌های سنتی در ایران، مشخصات کالبدی محلات: «بافت»، «بافت پیوسته»، «بافت گسسته»، «وسعت و اندازه»: «شکل»: «کعبه؛ به مثابه آیت کمال، گنبد آسمان؛ عوامل مطلوبیت محله‌های سنتی، تاثیر عوامل مذهبی و فرهنگی بر محله‌های شهری، میدان‌ها؛ شکل هندسی میدان، نحوه ترکیب شکلی پیرامون فضا؛ شکل هندسی فضای درونی میدان، ابعاد مقیاس میدان‌ها؛ نحوه اتصال یا جدایی، ویژگی‌های اجزاء سیمای محله در بافت‌های سنتی: «مرکز محله»، «گره»: «مسیر»، «سلسله مراتب دسترسی»: «گذر اصلی»، «کوچه‌ها یا معابر فرعی»، «بن بست»، اجزاء تشکیل دهنده سیمای محلات مطابق کوین لینچ، نکات اصلی پروژه‌های طراحی در مقیاس محلی)

۸ انواع مداخله و طراحی شهری در بافت‌های قدیم شهرهای تاریخی ۱۴۹

(«مداخله نو گرایانه»، «مداخله فرهنگ گرایانه»، «مداخله فرانوگرایانه»، «مداخله مردم گرایانه»، «روش حفاظتی - بهداشتی»، «روش حفاظتی - تزئینی»، «روش بازسازی شهری»، «روش مداخله موضعی - موضوعی»، «روش جامع مرمت شهری»، بهسازی بافت‌های کهن شهری، راهبرد طراحی شهری در مقیاس متوسط، اصول اساسی راهکارهای این پروژه‌ها)

۹ تحلیل نماهای خیابان شهری ۱۵۹

(خط افق، فاصله گذاری، برجستگی‌ها و فرورفتگی‌های نما، تناسب پنجره‌ها، درب‌ها و دیگر عناصر، فرم و شکل کلی بنا، محل و نحوه مدخل ورودی، جنس مصالح، پرداخت و بافت نما، سایه و نور، مقیاس بناها، نوعی ارزیابی از اعتبار یک مجموعه از ضوابط، ایجاد زمینه جدید، مناطق حساس، سوء استفاده از اصول و قوانین، روش دیگری برای بخش‌های بدون زمینه موجود، تبیین مؤثر خلاقیت و نوآوری، استفاده از تباین، هماهنگی و تضاد، «اغتشاش بصری»، «تمرکز بصری»، «طراحی همگون و متناسب با زمینه»، «طراحی یکنواخت»، «عدم امکان یا عدم لزوم طراحی متناسب با زمینه»، «تفاوت شرایط»، «آزادی عمل (در پس درختان)»، «آزادی عمل (در مناطق در حال تحول)»، «ارتباط اختیاری»، «هماهنگی نسبی (همگنی)»، «همگونی شدید»، «شبیه سازی»، «راهنمای طراحی»)

۱۰ تهیه راهنما و چارچوب طراحی شهری ۱۷۳

منابع و کتاب شناسی ۱۸۳